

František Novosád: Odkaz z Marburgu – Novokantovstvo od kritiky poznania k antropológii

Bratislava, IRIS, 2017, 198 s.

Čitateľom sa do rúk dostáva monografia z oblasti dejín filozofie z pera renomovaného slovenského filozofa a pedagóga, prof. PhDr. Františka Novosáda, CSc. Publikácia je zameraná na analýzu jednej vetvy filozofického myslenia, tzv. novokantovstva, z prelomu 19. a 20. storočia. Ako už naznačuje samotný názov, ide o filozofické myslenie, ktoré sa navracia späť ku Kantovi a v nadväznosti na jeho filozofiu sa snaží reagovať na nové filozoficko-spoločenské úlohy svojej doby.

Ako autor konštatuje v úvode svojej monografie, novokantovstvo bolo dominantnou formou filozofie na európskych univerzitách pred prvou svetovou vojnou a svojim pôsobením pripravovalo pôdu pre také filozofické smery 20. storočia, akými boli napríklad fenomenológia, existencializmus, novopozitivismus a dokonca aj neomarxizmus (s. 9).

Z troch línií novokantovskej filozofie – psychologickej, transcendentálno-axiologickej a transcendentálno-logickej – sú dnes aktuálne idey práve poslednej línie, rozvíjanej v Marburgu a to je aj hlavný dôvod, prečo sa autor danou líniou vo svojej práci zaoberá.

Text je okrem úvodu rozčlenený do 14 kapitol. Prvá, „Návraty a začiatky“ je venovaná spoločenským a teoretickým podmienkam formovania novokantovstva. Autor dobre konštatuje, že filozofické koncepty novokantovstva vyzerajú v porovnaní s filozofickými konceptmi prvej poloviny 19. storočia značne záhadne a akoby odtrhnuté od reality. Každá filozofia však čerpá svoju inšpiráciu a problémy nielen z obsahu filozofického myslenia svojich predchodcov, ale aj z výziev a problémov spoločenského života, na ktoré sa snaží svojim spôsobom odpovedať. Po neúspešnej buržoáznej revolúcii v Nemecku v roku 1848, došlo k tomu, že nemecká buržoázia síce nezískala politickú moc, ale napriek tomu, svoju ekonomickú moc naďalej úspešne rozvíjala a preto aj jej zápal pre ideály slobody bol nahradený zápalom pre dosahovanie zisku. Odklon buržoázie od politickej aktivity k ekonomickej sa vo filozofickom myslení prejavil postupným zánikom zápalu pre ideály slobody a popredia sa dostali otázky rozvoja vedeckého, predovšetkým prírodovedného rozvoja, ako dôležitého momentu podpory buržoáznej výroby. Marburská línia novokantovstva nachádza hlavný filozofický problém práve v otázke filozofického fundovania vedeckého poznania a v danej problematike nachádza aj svoje hlavné spoločenské zdôvodnenie alebo oprávnenie. Druhá kapitola, „Friedrich Albert Lange ako kritik materializmu“ ukazuje na významné miesto Langeho práce „Dejiny materializmu“ pri formovaní novokantovstva. Tretia kapitola je venovaná hlavnému iniciátorovi transcendentálneho logicizmu Hermanovi Cohenovi. V Cohenovej iniciatíve sa zjednocuje na jednej strane snaha „emancipovať sa od „predsudku vecí“,

od predstavy“ že myslenie je v procese poznania odkázané na nejakú vec osobe a nie samé na seba (s. 40). Štvrtá kapitola „Etikou k socializmu“ presvedčivo ukazuje, že bokom marburskej línie neostávajú ani spoločensko-politické otázky, v ktorých sa stáva významným oponentom Marxovej teórie historického materializmu, zdôvodňujúceho objektivnú nutnosť revolučnej premeny buržoáznej spoločnosti. Metóda, ktorou začína Lange diferencovať, oddeľovať Marxa ako „empirika“ od Marxa ako „špekulanta“ je akoby určitou mustrou, pomocou ktorej bol neskôr postavený mladý Marx proti starému alebo Marx humanista proti Marxovi antihumanistovi, Marx morálny proti nemorálnemu a pod. Odmietnutie Marxovej dialektiky nakoniec vyúsťuje do odmietnutia jeho konceptu revolučnej premeny spoločnosti a to, čo ostáva je Bersteinova nekonečná cesta postupných zmien spoločnosti, ktoré môžu trvať aj stáročia. V danej postupnej premene nejde o realizáciu historicky nutnej tendencie, ale o otázku morálnu, o otázku realizácie morálneho ideálu (s. 50 – 55). Piata kapitola sa venuje analýze názorov Paula Natorpa. V centre sú otázky gnozeológie, najmä pojem „syntetickej jednoty“, jednoty rozlišovania a zjednocovania v konkrétnych analýzach ako aj úloha logiky v procese poznania. S ohľadom na to, že predmet poznania je fakticky produktom myslenia, Natorp nechápe logiku len ako formu myslenia, ale chápe ju ako obsažnú formu, ktorá do seba nasáva „materiú poznania“ (s. 71). Šiesta kapitola, „Novokantovstvo a Heinrich Herzt“ ukazuje ako marburská škola pre potvrdenie svojich názorov na poznanie, ktorého hybnou silou môže byť len idealizmus využíva názory H. Hertza. Hertzov pohľad na podstatu poznania spočíva v tom, že funkciou poznania nie je odhaľovať pravdivosť sveta, ale jeho funkcia je predikatívna. Spočíva v predvídaní procesov a javov v našej skúsenosti, plynúcich z nášho poznania. Siedma kapitola predstavuje vrcholného predstaviteľa marburskej školy, Ernsta Cassirera a jeho snahu, na základe domyslenia názorov Cohena a Natorpa o vytvorenie projektu teórie kultúry prezentovanej v diele „Filozofia symbolických foriem“. Svoju teóriu rozvíja v čase protipozitivistického hnutia a súčasne sa prekrýva s Husserlovou fenomenológiou. Symbol je podľa Cassirera jednotou zmyslového a teoretického a je základom pochopenia ľudskej kultúry, pretože táto je vo svojej podstate systémom symbolov.

Počnúc ôsmou kapitolou autor mení metódu svojho výkladu a od analýzy postáv marburskej školy prechádza k výkladu hlavných problémov marburskej školy. Centrálnym problémom kapitoly „Syntéza rozmanitého“ sú kategórie konkrétneho a abstraktného, ktoré autor konfrontuje s ich chápaním v dialektickom materializme. V deviatej kapitole nazvanej „Iný racionalizmus“ autor ukazuje na posun v chápaní racionálneho u novokantovcov v porovnaní s Kantom. Pojmové poznanie sa neopiera o amorfný zmyslový základ ako u Kanta, ale o jazykovo štruktúrovanú skutočnosť, ktorá ale nevychádza za hranice zmyslovo daného (s. 122). Pojmové alebo rozumové myslenie formuje všeobecné zákonitosti, ale tieto sa opierajú o univerzálne princípy, ktoré sú doménou filozofie (s. 131). V desiatej a jedenástej kapitole „Symbolické formy“ a „Výkony symbolizácie“ sú analyzované rôzne aspe-

ky Cassirerovho projektu výkladu jednotnej kultúry pomocou symbolických logických foriem. Dvanásť kapitola „Kritici novokantovstva“ artikuluje kritické názory N. Hartmanna a M. Heideggera. Trinásť kapitola, „Stretnutie v Davose“ uvádza čitateľov do výnimočnej udalosti spojenej s priamou diskusiou Cassirera a Heideggera, ktorá sa uskutočnila v Davose. Posledná, štrnásť kapitola, „Hranice transcendentizmu“ zhŕňa svojim spôsobom dosiahnuté výsledky marburskej školy a súčasne ukazuje na jej hranice dané predovšetkým Kantovou metódou hľadania základov vedeckého poznania v ľudskom vedomí. Novokantovci na rozdiel od Kanta nehovorili o apriórnych formách ľudského poznania, ale o formách poznania, ktoré sú produktom spontánnej aktivity samotného vedomia. Transcendovanie zmyslového alebo empirického obsahu vedie k tomu, že predmet vedy je tvorený myšlienkovým úsilím, ktoré ho vyslobodzuje zo zmyslového (s. 184). To ale súčasne znamená, že z vecného hľadiska je poznanie odtrhnuté od reality a uzatvorené do svojej spontánnej aktivity.

Je pozitívne, že autor neostáva stáť len pri výklade názorov predstaviteľov marburskej školy, ale že prechádza aj k výkladu jednotlivých problémov, ktoré „hýbali“ marburskou školou, hoci prechod od jedného typu výkladu k druhému, by si zaslužil aj stručné uvedenie a zdôvodnenie, čo v práci chýba.

Práca obsahuje z môjho pohľadu aj jednu pojmovú zvláštnosť, spočívajúcu v tom, že autor na s. 77 nahrádza výraz „dialektický materializmus“ výrazom „dialektický realizmus“ a tento výraz už používa až do konca monografie. Nejasnosť tejto zámeny spočíva jednak v tom, že autor danú zmenu pojmov nijako nekomentuje a najmä v tom, že pod výraz dialektický realizmus subsumuje fakticky argumenty dialektického materializmu, napríklad na s. 118, kde cituje sovietskeho marxistu E. Ilijenkova. Ťažkosť spočíva v tom, že výraz dialektický realizmus má konotácie, ktoré nie sú v súlade s dialektickým materializmom. Pojem reality zahŕňa aj materiálnu aj duchovnú realitu a vyvoláva dojem, že dialektika v duchovnej sfére je rovnocenná s dialektikou v materiálnom svete, pričom Marx a Engels kládli dôraz na materialistickú dialektiku práve preto, že dialektika materiálneho sveta je určujúca pre dialektiku duchovného sveta. To, že princípy dialektiky sú platné aj pre bytie a aj pre vedomie, neznamená, že materiálna a duchovná sféra bytia sú si rovnocenné. Ale výraz dialektický realizmus tento rozdiel zahmlieva a v takomto duchu je použitý napríklad v príspevku Alana G. Padgetta (2002).

Kritická pripomienka nijako neznižuje hodnotu predloženej monografie a určite sa stane nielen vhodným študijným materiálom pre študentov filozofie, ale aj vítaným zdrojom informácií pre širšiu odbornú verejnosť.

Vladimír Manda

Literatúra

NOVOSÁD, F. (2017): *Odkaz z Marburgu. (Novokantovstvo od kritiky poznania k antropológii)*. Bratislava: IRIS.

PADGETT, A. G. (2002): Dialectical realism in Theology and Science. In: *Perspectives on Science and Christian Faith*. Vol. 54., No. 3, 184 – 192.

doc. PhDr. Vladimír Manda, CSc.

Katedra filozofie

Filozofická fakulta

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Hodžova 1

949 74 Nitra

vmanda@ukf.sk

Joerg Rasche – Thomas Singer (eds.): Europe's Many Souls. Exploring Cultural Complexes and Identities

New Orleans: Spring Journal Books, 2016, p. 435.

This outstandingly written and perfectly timed book is an extremely helpful and essential for understanding Europe. Present-day issues one can observe on European continent have, of course, their deep and profound roots in particular cultural complexes, deep historical, political and cultural conditioning. The endeavour of today's Europeans to achieve peace in diversity is a task during which they must be aware of complex historico-psychological conditioning of European continent.

But this volume is not the first project attempting to chart up to now uncharted waters of so-called cultural complex. Spring Journal Books publisher has already ventured on the territory of Latin America, Australia, USA, Switzerland or Australia.¹ Obligated to C. G. Jung very modest incursions on the territory of social sciences and politics in Jung's *Wotan* (1936) and his *After the Catastrophe* (1945) Singer and Kimbles have recognized Jung's theory of complexes as the basic tool for their concept of cultural complex already in 2004: "(...) his theory of complexes has never been systematically applied to the life of groups and to what Jung and his followers

¹ (San Roque – Dowd – Tacey 2011), (Amezaga – Barcellos – Capriles – Gerson – Ramos 2012), (Schenk 2012).